

De kokmeeuw in Drente in 1968

Door *W. Ph. ten Klooster*

Sinds 1961 beschikken we over een inventarisatie van het aantal broedparen en broedkolonies van de kokmeeuw, verricht door Higler (De Census van de kokmeeuw (*Larus ridibundus* L.) in Nederland, België en Luxemburg in 1961). Het is de bedoeling deze telling na tien jaren te herhalen.

Reeds enkele jaren na deze inventarisatie sprak men in Drente, vooral in natuurbeschermingskringen ongerustheid uit over de enorme uitbreiding die de kokmeeuw in sommige delen, met name noord, midden en zuidwest Drente had ondergaan.

De cijfers die Higler voor Drente in zijn publikatie noemt, n.l. 5200-7500 broedparen, verdeeld over ongeveer vijftig kolonies, waren reeds in 1964 als verouderd te beschouwen, hetgeen aanleiding gaf in 1968 door en in samenwerking met beheersmedewerkers van het Staatsbosbeheer, opnieuw een zo nauwkeurig mogelijk overzicht van het aantal kolonies en het aantal broedparen samen te stellen.

Aanleiding tot ongerustheid was en is vooral de toenemende bedreiging van een aantal in botanisch opzicht belangwekkende voedselarme veenplassen, door deze vogelsoort. De tengevolge van talrijke uitwerpselen (guanotrofiëring) ontstane voedselconcentratie brengt veelal ingrijpende veranderingen in het milieu teweeg. Met weer als gevolg, het vroeg of laat verdwijnen van een aantal voor deze milieus zo typische levensgemeenschappen (Smitsveen, Dwingelose heide). Buiten de provincie Drente is echter ook een voorbeeld bekend van een vrij spoedig herstel, nadat guanotrofiëring door kokmeeuwen had plaatsgevonden (Hatertse vennen).

Na verloop van enkele jaren kan men in de meeste gevallen een volkomen dichtgroeien met o.a. pitrus, van de veenplas constateren, waarbij de vogels hun milieu dermate beïnvloeden, dat dit zelfs ongeschikt wordt om tot goede broedresultaten te komen, zodat ze naar elders moeten emigreren. In welke mate o.a. factoren als verstoring, voedselvoorziening, enz. mede aanleiding geven tot deze migraties, is nog moeilijk te beoordelen.

Behalve de aantoonbare schade, toegebracht aan de vegetatie, is met de toename van de kokmeeuw een achteruitgang te constateren van soorten als: vis-

dief, zwarte stern en geoorde fuut. Over een mogelijke correlatie tussen beide verschijnselen is nog weinig met zekerheid bekend (Engelse onderzoekers werpen met betrekking tot de geoorde fuut, weer een geheel nieuw licht op dit intrigerende vraagstuk). Evenals de uitbreiding van de kokmeeuwenstand in Drente mede door toename van deze soort in geheel Noord- en West-Europa heeft kunnen plaatsvinden, zo kan de achteruitgang van o.a. de geoorde fuut in deze provincie mogelijk in verband gebracht worden met een landelijke achteruitgang van deze vogelsoort.

In Drente wordt de kokmeeuw sinds 1964 op een zestal plaatsen bestreden door het rapen van de eieren, veelal gecombineerd met het verwijderen van pitruspellen. In enkele gevallen is inderdaad de kokmeeuw nadat enkele jaren geraapt was, niet teruggekeerd. Hierbij kunnen echter andere factoren mede een zeer belangrijke rol gespeeld hebben.

- *Historische gegevens*

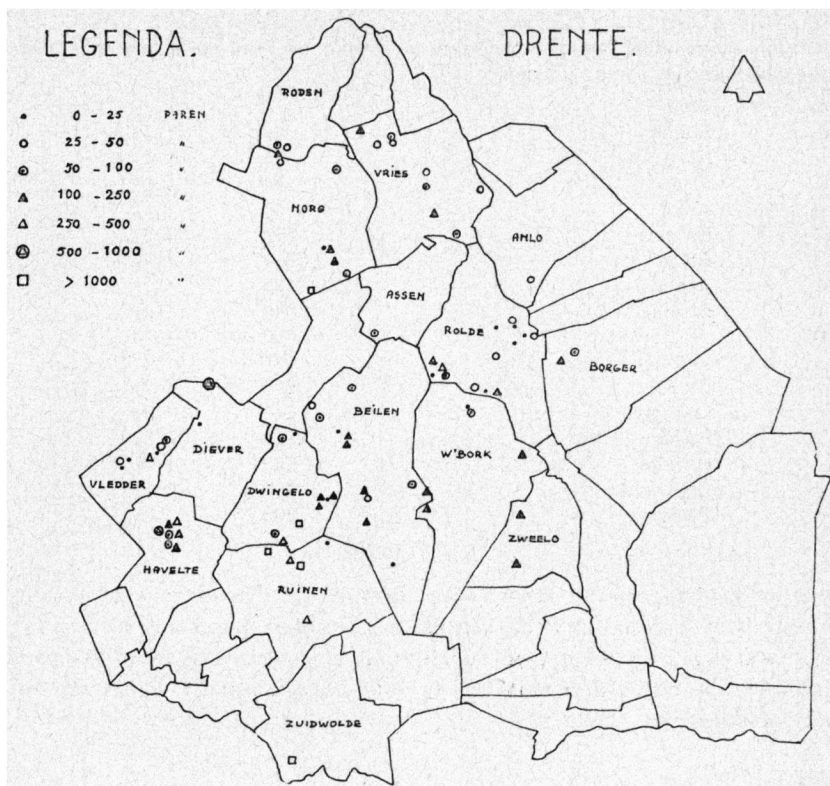
In het begin van deze eeuw kwam de kokmeeuw slechts sporadisch in enkele veenplassen voor. Hoewel uit de literatuur slechts weinig hieromtrent bekend is, zijn er aanwijzingen, dat de toeneming van deze vogelsoort hand in hand is gegaan met de kleinere verveningen, waaraan vele van de huidige veenplassen hun ontstaan te danken hebben. Pas de laatste tien jaren kan gesproken worden van een explosieve uitbreiding.

Wanneer de kokmeeuw zich voor het eerst in Drente vestigde, is nog een open vraag. In 1935 broedden er in de veenplassen „Karrenveen” en „Meeuwenplas” in de boswachterij Dwingelo in het totaal 250-300 paren (no. 5 der Verslagen en mededelingen van de Directie van de Landbouw, 1935). In de „Meeuwenplas” broeden ze nog.

Mogelijk lagen de Dwingelose en Kralose heide voor kolonievesting nog te ver van de cultuurgronden verwijderd. In die tijd was het aantal broedgevallen van de kokmeeuw daar nog zeer gering, waarschijnlijk niet meer dan enkele tientallen paren, terwijl er thans niet minder dan 4200 paren broeden.

Reeds vóór 1936 bevond zich een kolonie van enkele honderden paren op de vloeivelden van Scholtens aardappelmeelfabriek te Smilde. In hetzelfde jaar werden nieuwe vloeivelden in gebruik genomen, die ten zuiden van het huidige complex gelegen waren. Hier broedden in 1938 reeds 600-1000 paren, waarschijnlijk gedeeltelijk afkomstig van het oude complex. Nadat ook deze complexen te klein gebleken waren, werden in 1956 de huidige vloeivelden in gebruik genomen, waar door Higler in 1961 de stand op 1500 paren geschat werd.

In de petgaten bij de Norgervaart broedden in 1938 circa 1000 paren. Dit aantal is later ten gevolge van het droger worden sterk teruggelopen tot enkele honderden paren in 1961. Daar de afstand tussen de Norger petgaten en de vloeivelden hemelsbreed slechts enkele km bedraagt, heeft eertijds tussen beide gebieden waarschijnlijk een relatie bestaan, die mogelijk nog bestaat, waarbij de kokmeeuwen nu weer hier en dan weer daar broedden. De kolonie op de vloeivelden behoort reeds jaren tot de grootste binnenlandse kolonies. Namen als Meeuwenveen, Meeuwenplas, Meeuwenpoel en Meeuwenkolonie duiden

eveneens op vroege vestigingen van de kokmeeuw. Een uitgebreide toponymie zou mogelijk meer gegevens omtrent deze vogelsoort kunnen opleveren.

• *Huidige stand van zaken*

Vergelijken we de cijfers uit onderstaande tabel, met die van Higler in 1961, dan zien we dat over het algemeen de bestaande kolonies zich hebben uitgebreid. Het aantal broedparen steeg immers van 6350 in 1961 tot 18672 in 1968 dus, afgezien van fouten gemaakt bij het schatten, bijna een verdrievoudiging. De stijging van het aantal kolonies bleef hierbij vrij ver achter, getuige de cijfers, ongeveer 50 in 1961 en ongeveer 86 in 1968. Het aantal gemeenten waarbinnen zich kolonies bevinden, ondervond geen noemenswaardige uitbreiding, te meer niet, daar de kolonies in de gemeenten Anloo en Borger vermoedelijk reeds in 1961 bestonden en evenals de Gijsselter plassen in de gemeente Ruinen toen waarschijnlijk aan de aandacht zijn ontsnapt.

Uit het kaartje blijkt duidelijk, dat de kokmeeuw bijna uitsluitend voorkomt op de zandgronden. Ten oosten van de Hondsrug, in het zuidoostelijke hoogveen-gebied en grote delen van Zuid-Drenthe komt de soort door het ontbreken van geschikte biotopen dan ook niet voor.

TABEL I

Aantallen broedparen van de kokmeeuw in Drente per gemeente, met daarachter tussen haakjes het aantal kolonies.

Roden	300	(3)
Norg	5.395	(7)
Vries	540	(9)
Anlo	45	(1)
Borger	270	(2)
Rolde	817	(14)
Assen	50	(1)
Beilen	1.045	(12)
Westerbork	450	(4)
Vledder	625	(7)
Diever	515	(2)
Dwingelo	1.870	(9)
Ruinen	3.220	(5)
Havelte	1.830	(7)
Zuidwolde	1.400	(1)
Zweelo	300	(2)
Totaal	18.672	(86)

Daar uit het rapport van Higler voor de provincie Drente in vele gevallen moeilijk is na te gaan, op welke veenplassen de cijfers betrekking hebben zijn, om verwarring te voorkomen, in onderstaande tabel slechts de meest frappante verschillen die tussen de jaren 1961 en 1968 bij een aantal kolonies zijn ontstaan, weergegeven.

TABEL II

Voornaamste uitbreidingen van het aantal broedparen in een aantal kolonies en kolonieconcentraties sinds 1961.

<i>Terrein</i>	1961	1968
Vloevelden Scholtens aardappelmeelfabriek, Smilde	1.500	4-6.000
Koelingsveld, Vledder	80	465
Dwingelose heide	1.000	4.200
Westerzand c.a., Havelte	250	1.830
Meeuwenveen, Zuidwolde	600	1.400

• *Mag van bestrijding succes verwacht worden?*

Alvorens tot regulering of bestrijding over te gaan, kan men zich verdiepen in de oorzaken, die geleid kunnen hebben tot een uitbreiding, zoals die zich de laatste jaren manifesteert. Zoals reeds eerder in dit artikel is gezegd, is het bekend, dat de kokmeeuw in geheel Noord- en West-Europa geleidelijk is toegenomen, waar een duidelijke afname in Centraal Europa tegenover staat. Haverschmidt spreekt wat Nederland betreft reeds over een uitbreiding in het binnenland, mogelijk verband houdend met de sterke vervolging van de soort langs de kust. Higler noemt reeds het feit, dat de kokmeeuw in Nederland tot de beschermde vogelsoorten behoort (De kokmeeuw in Nederland, België en Luxemburg). Slechts met speciale vergunning mag deze vogelsoort bestreden

worden. In vroeger tijden werd de kokmeeuw vooral langs de Noord-Duitse kust vrij intensief bejaagd.

Met betrekking tot de provincie Drente, spelen behalve de talrijke verveningen, de vele heideontginningen tot omtreks 1960 waarschijnlijk een grote rol. Veel voedsel kwam hierbij immers in de onmiddellijke omgeving van talrijke potentiële broedgelegenheden beschikbaar.

De situatie, waarbij voedselarme heidevennen direct begrensd worden door bemest cultuurland, heeft geleid tot convergentie. Van Leeuwen noemt o.a. de kokmeeuw als een van de soorten, die de voorkeur geven aan dergelijke sprongsituaties.

Of en zo ja in hoeverre, het omstreeks 1930 in gebruik gestelde composteringsbedrijf van de V.A.M. te Wijster, alsmede een groot aantal gemeentelijke vuilstortplaatsen direct of indirect invloed oefenen op de stand is niet bekend. Het kan mogelijk belangrijk zijn te weten, of de kokmeeuw ten behoeve van het grootbrengen van de jongen, doch ook anderszins van dergelijke voedselbronnen gebruik maakt. Het is dan ook de vraag, of door opruiming van de vuilnisbelten, of mogelijk alleen al door het naleven van de geldende voorschriften met betrekking tot het afdekken van deze vuilstortplaatsen het kokmeeuwenvraagstuk tot redelijker proporties zou kunnen worden teruggebracht.

De vraag, of van bestrijding succes mag worden verwacht, kan zowel bevestigend als ontkennend beantwoord worden. Bevestigend, wanneer sprake is van regulering, zoals die de laatste jaren in Drente op beperkte schaal heeft plaatsgevonden, waarbij zoveel mogelijk getracht wordt de kokmeeuwenkolonies te lokaliseren. Een aantal belangrijke veenplassen is zodoende van de ondergang gered. Door de zeer grote kans op immigratie van elders, zal in de meeste gevallen de bestrijding echter jaarlijks moeten worden voortgezet.

Ontkennend moet de vraag beantwoord worden, wanneer men zich ten doel stelt, op deze wijze de totale populatie te beïnvloeden. Dit zal namelijk nauwelijks het geval kunnen zijn, doch zou alleen bereikt kunnen worden, wanneer de soort over het gehele broedareal intensief bestreden wordt. Hierbij zou de kokmeeuw echter als jachtwild dienen te worden aangemerkt.

Wanneer aangetoond zou kunnen worden, dat de vuilstortplaatsen werkelijk van enige invloed op de stand zijn, zou het denkbaar zijn, dat bij opruiming van een aantal van deze vuilnisbelten de kokmeeuw noodgedwongen een aantal broedplaatsen zou moeten verlaten en zich alleen op die plaatsen waar de situatie voor hen gunstig blijft, zou kunnen handhaven. Het ligt in het voornemen, dit jaar enige aandacht aan dit probleem te besteden.

Tenslotte is het niet ondenkbaar, dat wanneer de kolonies bijv. op de Dwingelose heide sterk in aantal zouden teruglopen, de zilvermeeuw opnieuw een poging zal wagen, zich in het binnenland te vestigen (dit is een speculatie, waarin weinigen de schrijver zullen kunnen volgen — Red.).

- *W. Ph. ten Klooster, Hortensiastraat 17, Bovensmilde (Dr.)*

Geraadpleegde literatuur:

Braaksmā, S. „Mogen wij een nuttig effect verwachten van de bestrijding van schadelijk geachte diersoorten? De Nederlandse Jager, 74ste jrg. no. 4.

- Brouwer, G. A. Over natuurbehoud in Drenthe, Kroniek van een halve eeuw. Mededeling van het Biologisch Station, Wijster, nr. 137.
- Dam J. H. Het jachtbedrijf in Nederland en West-Europa.
- Haverschmidt, Mr. Fr., 1942. Faunistisch overzicht van de Nederlandse broedvogels.
- Higler, L. W. G. De Census van de Kokmeeuw (*Larus ridibundus* L.) in Nederland, België en Luxemburg in 1961. *Limosa*, 35 no. 3-4, 1962.
- Hilger, L. W. G. De Kokmeeuw in Nederland, België en Luxemburg. „Het Vogeljaar”, 1962 nr. 1.
- Leeuwen, Chr. C. van, Het verband tussen natuurlijke en anthropogene landschapvormen, gezien vanuit betrekkingen in grensmilieus. *Gorteria*, deel 2 blz. 93-103.
- Voous, Prof. Dr. K. H., 1960. Atlas van de Europese Vogels.